

OCTAVIAN SIMU

FEMEIA ȘAMAN

Istorie, mitologie și șamanism modern

EDITURA HERALD
București, 2018

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE	7
1 ÎNCEPUTURILE ȘAMANISMULUI	11
2 SEMNIFICAȚIILE GÂNDIRII ȘI PRACTICII ȘAMANICE	21
3 SURSELE MITOLOGICE	50
4 PERSPECTIVELE ISTORICO-GEOGRAFICE	72
5 ȘAMANISMUL FEMININ MODERN	131
ÎN LOC DE ÎNCHEIERE	168
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	171

Motto: „Femeia este prin natura ei un șaman.”

(proverb al ciukcilor siberieni)

CUVÂNT-ÎNAINTE

În zilele noastre a sporit interesul pentru practicile șamanice, cu precădere cele destinate vindecărilor de natură magică, miraculoasă. La această atracție neobișnuită manifestată în lumea civilizației occidentale a contribuit și faptul că medicina modernă presupune costuri exorbitante ale îngrijirilor spitalicești, ale intervențiilor chirurgicale tot mai sofisticate tehnologic, ale medicamentelor de sinteză, toate devenind mereu mai scumpe, mai greu de suportat pecuniar de omul obișnuit. Nu trebuie ignorat, desigur, nici eșecul repetat al medicinei moderne în tratarea câtorva boli foarte severe.

Interesul occidentalilor pentru resursele vechiului șamanism se reflectă în numărul imens de lucrări care i s-au consacrat. Unele scrieri sunt în general sinteze reale, cuprinzătoare despre șamanism. Scopul lor rămâne acela de a reda în totalitate valorile promovate de această pseudoreligie. Alte lucrări însă abordează rezumativ doar unele aspecte parțiale ale șamanismului și le analizează cu minuțiozitate, dar și cu mult subiectivism.

Curiozitatea și interesul i-au determinat pe mulți cititori obișnuiți, dar și pe cărturarii avizați să cerceteze numeroasele lucrări publicate de-a lungul vremii pentru a se edifica asupra șamanismului, pentru a afla care dintre manifestările lui reprezintă esența fenomenului și a înțelege de ce dăinuie de atâta vreme.

După majoritatea opiniilor, șamanismul a existat încă din Paleolitic și, precum se vede, îl regăsim și în prezent, ba mai mult, i s-au imaginat elemente practice inovatoare ce s-au cumulat cu succes la ceea ce a păstrat tradiția. Ne referim, se înțelege, la faptul că în ultimele decenii șamanismul a câștigat adepți noi, mai ales în lumea țărilor dezvoltate din Occident, unde grupări de amatori, pentru a se iniția în șamanism, activează în centre de instruire bine organizate. Acolo ei dobândesc abilități de practică terapeutică, aplicată dezechilibrelor psihice și fizice proprii, ca un fel de autoterapie, sau destinată vindecării altora. Interesant, dar nu surprinzător, se observă că participanții la asemenea focare de inițiere șamanică sunt, mai cu seamă, persoane de sex feminin. Chiar și în rolul de instructor, de „guru”, de profesori înzestrați ei înșiși cu puteri energetice caracteristice șamanilor, sunt tot femei.

Fiecare carte tipărită despre șamanism aduce, firește, punctele de vedere cunoscute, dar vine și cu sugestii inedite promovate de autorii acelor lucrări, care urmăresc, la rândul lor, să sporească voința cititorului de a căuta și mai departe orizontul spre care se îndreaptă

șamanismul zilelor noastre, fenomen spiritual existent încă acut în preocupările și nevoile umane. Paleta tot mai largă de abordare a șamanismului a oferit scrieri care se referă la felul cum este primit sau cum se raportează la el câteva credințe religioase (budism, creștinism, *shintō*), unele concepte filosofice (taoism), științifice (psihiatrie, psihologie, farmacologie, chimie), arte plastice etc.

Iată de ce ni s-a părut că nu ar fi inutil demersul nostru de a inventaria informațiile referitoare la *femeie* ca *șaman*, cu atât mai mult cu cât, editorial vorbind, în țara noastră lipsește o asemenea încercare de sinteză. Pe cât ne-a stat în putință am încercat, în paginile lucrării de față, să împlinim ceea ce ne-am propus, cu intenția de a îmbogăți, pentru eventualii cititori, cunoașterea unui aspect mai special al practicilor șamanice.

Editura Herald, de altfel, în consens cu tendința generală a interesului pentru șamanism, a inițiat o colecție specială intitulată chiar *Șamanism*. Colecția în sine a izbutit să adune în ultimii ani câteva lucrări deosebit de valoroase și interesante. În afara colecției, anticipând-o, cartea subsemnatului intitulată *Șamanism. Călătorie între două lumi*, apărută la Editura Herald în anul 2011¹, s-a bucurat de o primire favorabilă din partea cititorilor, așa cum tragem nădejde că va obține și lucrarea prezentă.

¹ Între timp, cartea a apărut într-o nouă ediție chiar în colecția amintită de autor. (*N.red.*)

Incontestabil, în cartea *Femeia șaman*, ce o propunem astăzi cititorilor, se găsesc informații numeroase, dar poate prea puține pentru cei deosebit de interesați de șamanism, de aceea considerăm că lucrarea noastră poate fi acceptată ca un punct de plecare, un îndemn indirect la căutarea altor și altor lucrări, de pe alte meleaguri, ce ar duce la tot mai noi dimensiuni ale cunoașterii.

Capitolul I

ÎNCEPUTURILE ȘAMANISMULUI

După opinia majorității cercetătorilor, primele manifestări cu caracter șamanic ar fi avut loc în îndepărtata perioadă a Paleoliticului, adică acum aproape 40 000 de ani. Unii antropologi au avansat chiar ideea că au existat pe Pământ practici șamanice încă în urmă cu 100 000 de ani!

Argumentele aduse pentru situarea în preistorie a începuturilor șamanice aparțin arheologiei. Probele obținute în urma săpăturilor din mai multe situri arheologice sau după identificarea imaginilor păstrate ca „picturi rupestre”, descoperite în numeroase peșteri, atestă un șamanism primitiv *practicat, în cele mai multe cazuri, de femei*. Cu alte cuvinte, se poate afirma – pe baza acelor probe – că șamanismul a început ca cea mai veche formă de spiritualitate, pornind de la femeile care cârmuiau cu autoritate triburile sau clanurile (comunitățile) epocii străvechi, începută în Paleolitic, continuată apoi, în aceeași formă sau structură socială, și în Neolitic, perioadă caracterizată de *matriarhat*.

Pictură rupestră

Matriarhatul, care se referă la descendența maternă, dezvoltat în Neolitic, acorda femeii o poziție dominantă, îi sporea rolul în viața socială și economică. Sistemul social matriarhal a generat o religie primitivă care celebra relația omului cu natura. În epoca mistică a anilor 7000-3500 î.Hr., acea străveche religie omagia *Zeița*, adică pe reprezentanta femeii ideale, respectiv pe o fostă femeie șaman zeificată după decesul ei.

Atunci când pronunțăm cuvântul generic de *Zeiță*, ne referim, de fapt, la mai multe denumiri care i se atribuiau: *Zeița Mamă* (pentru legătura ei cu „nașterea” și cu „actul sexual”), *Marea Zeiță* (ca divinitate supremă), *Zeița Primordială*, *Marea Mamă* etc.

Savantul englez Geoffrey Ashe, specializat în șamanism, a afirmat cu convingere că primii șamani au fost

femei, dar că ele își practicau îndeletnicirea lor specială în grupuri, și nu în mod individual. Cu alte cuvinte, atunci când se ivea necesitatea unui ajutor venit din partea spiritelor nevăzute (ale strămoșilor) pentru îndepărtarea unor primejdii, a unei molime care a cuprins comunitatea tribală sau pentru reușita unei vânători spre care plecau bărbații, femeile cu însușiri deosebite se adunau și executau ritualuri adecvate fiecărui scop urmărit. Mai multe femei la un loc puteau avea o viziune colectivă mai profundă, mai subtilă, și aduceau un plus de autoritate în ghidarea vieții tribale curente.

Pentru oamenii acelor vremuri superioritatea femeilor rezulta din faptul că doar ele puteau da naștere unui copil, puteau aduce pe lume o viață nouă, erau, așadar, inițiate în misterele vieții și ale morții, aveau legături cu spiritele și cu tainele nașterii. Tot ele, femeile șaman ale începuturilor, puteau pătrunde în lumea invizibilă a duhurilor, a viselor, grație unor intuiții care le permiteau să prevadă ceva din viitorul apropiat. Toate aceste „calități” le lipseau bărbaților.

Se presupune că în societatea preistorică de tip matriarhal viața tribului era îndrumată, condusă de viziunile acelor femei care, trecute de menarhă (prima menstruație a tinerei fete), ajunse astfel la maturitate biologică și capabile așadar să procreeze, aveau privilegiul de a se putea aduna cât mai multe la momentul lunar al sângerării fiziologice, ceea ce sporea, prin numărul lor, calitățile de vindecătoare și cele carismatice necesare la impunerea

autorității lor în colectivitate. Este de presupus că grupul de femei întrunit pentru ritul șamanic utiliza chiar sângele menstrual, dar și cel rezultat la nașterea recentă a unui copil. Apărea atunci firească legătura sângerării menstruale lunare cu ciclul similar, ca periodicitate, al Lunii – astrul recunoscut și el ca o existență atinsă de sacralitate și zeificat mai apoi în modul cel mai firesc. Legătura era, de fapt, mai complexă, pentru că se adăuga la cea a ciclurilor fiziologice lunare, conexiune intuită a avea o implicare tainică în înrudirea cosmică dintre Pământ și Cer. Am reconstituit aici un tablou imaginabil care să ilustreze o primă formă posibilă de artă șamanică funcțională în epoca matriarhatului preistoric.

În mai toate culturile în care femeile au fost șamanii începuturilor, ele au ajuns să fie în bună parte zeificate, iar în jurul lor s-au imaginat variate scenarii mitologice. Devenite zeițe, ele erau cu atât mai firesc recunoscute ca foste șamane. Pe lângă faptul că apăreau ca divinități ale Lunii, li se atribuia și puterea de a controla fertilitatea (a femeilor și a solului), de a drămui apa ploilor, manifestându-se atunci când era cazul cu înțelepciune. De notat că G. Ashe, savantul menționat mai sus, a făcut și o altă legătură între femeile șaman din Paleolitic și constelația Ursa Mare, subliniind suplimentar aspectul comunicării dintre Pământ și Cer.

Evident, femeile șaman ale preistoriei, cele din epoca matriarhatului, nu au fost niște „șamani clasici”, cum aveau să fie cei siberieni de mai târziu, ci s-au îndeletnicit doar cu *unele* practici șamanice.

Înainte de a inventaria dovezile arheologice aduse în favoarea confirmării faptului că șamanismul preistoric a fost reprezentat în bună măsură de femei, trebuie să recunoaștem că acele probe nu sunt întotdeauna concludente, poate nici destul de convingătoare pentru toată lumea. În orice caz, ele rămân sugestive, capabile să stimuleze fantazia și intuiția cercetătorilor, să lase loc altor și altor interpretări, pe măsură ce ele se înmulțesc sau sunt corelate cu resursele mitologiilor și religiilor ori cu cele ce aparțin unor științe, cum ar fi, de pildă, psihologia.

Picturile rupestre descoperite în peștera Pech-Merle din Franța, de exemplu, redau cu limpezime imagini cu femei însărcinate, cu sâni mari, atârând, firește, datorită laptelui nutritiv conținut. Acele personaje feminine par a se afla surprinse într-o stare de extaz. Ele pot fi considerate foarte bine o ilustrare mitologică a arhetipului denumit „mama hrănitoare”. Dacă adăugăm că ele poartă asupra lor, în chip decorativ sau funcțional, niște talismane marcate cu însemnele unui fel de calendar (menstrual?), atunci trebuie să tragem concluzia că întreaga imagine rupestră este redarea unui instantaneu ritual sau ceremonial desfășurat periodic, desigur, în acea peșteră. Pe lângă femeile descrise mișună felurite animale, unele concepute hibrid sau lipsite de capete, altele asemănătoare păsărilor, sugerând astfel zborul, zborul sufletului șamanic. Mai putem presupune și că acele animale sunt reprezentări ale unor divinități primitive.

Prezența animalelor în preajma femeilor șaman este o dovadă în plus că, pe atunci, exista și un cult al animalelor, legat, firește, de totemism. De regulă, se știe, femeia șaman recurgea în timpul transei șamanice la ajutorul spiritelor animalelor.

În alte grote frecventate sau folosite ca adăpost de oamenii preistoriei s-au găsit imagini zugrăvite pe pereții de piatră reprezentând zeițe-femei înaripate. Este vorba despre așa numitele „zeițe-păsări” pe care le asimilăm, bineînțeles, femeilor șaman, mai precis sufletelor acestora, capabile să zboare la fel ca păsările în lumea nevăzută a spiritelor. Nu este de mirare că mai apoi „zeița-pasăre” a fost echivalată (identificată) cu „Zeița Pământului”, pentru că femeia șaman aparține în realitate, ca ființă muritoare, pământului, iar zborul, asemănător celui al păsărilor, se referă doar la sufletul șamanei, pornit spre lumea spiritelor numai în momentele de extaz ale ritualului. Zborul în sine rămâne un element important al tradiției practicilor șamanice atât în *timp*, din Paleolitic și Neolitic până în zilele noastre, cât și în *spațiu*, deoarece îl regăsim peste tot în lume.

Așa cum vom vedea mai departe, zeificarea femeilor șaman a avut ca rezultat cultul pentru Zeița Mamă sau Zeița Primordială, cult primitiv consacrat mai ales fertilității, manifestat prin venerarea divinității în momentele ceremoniale. Conexiunea între noțiunile pământ, fecunditate și fertilitate este cât se poate de firească. Divinitatea Zeița Mamă (Primordială), ivită în preistorie, avea

să se regăsească mai apoi sub diferite alte denumiri în panteonul multor mitologii.

Și în alte zone ale Europei s-au găsit destul de multe imagini pe pereții grotelor montane, rămase din preistorie: mai toate femei cu sâni mari, greoi, uneori cu vulva bine marcată, cu fese imense, sugerând legătura lor sacră cu sexualitatea, natalitatea, fertilitatea etc.

Faptul că asemenea „picturi” ale organelor genitale feminine au fost redată cu argilă ocru de culoare roșie ne obligă să tragem concluzia că în intenția artistului – creator al preistoriei de acum mai bine de 6 000 de ani – era onorarea sângelui, a sângelui ce aparținea viului, a celui placentar apărut la nașterea unui copil, a sângelui menstrual (lunar).

Pe lângă picturile rupestre, menționate mai sus, săpăturile arheologice au dat la iveală figurine modelate (sculptate) în diferite materiale: în os, piatră calcară, argilă etc. – toate rămase din îndepărtatele epoci ale Paleoliticului, Mezoliticului sau Neoliticului. Ele se justificau, probabil, ca talismane sau ca prezențe simbolice ale spiritelor cărora le era consacrat și un cult adecvat. Asemenea figurine reprezentau ființe umane în general, dar, în majoritatea lor covârșitoare, erau femei. În plus, alte prezențe ținând de gândirea animistă erau cele ale animalelor sălbatice, ale bovideelor, gazelelor, câinilor, ale broaștelor țestoase ori ale păsărilor, mai frecvent ale bufnițelor.

Figurinele femei apar sculptate sau modelate în aria geografică a Europei perioadei megalitice, în teritoriul

Germaniei de azi, al Ucrainei și Greciei, sub forma unor monoliți. Toate au sânii de mari dimensiuni, vulva vizibilă, posedă coliere decorative etc., sugerând un model cultural matriarhal sau matrilineal. Alte reprezentări sunt niște menhire feminine, așa numitele „pietre buniți”, un fel de artă monumentală străveche, identificată pe alocuri în Italia, Franța, Spania, Sardinia, Portugalia. Exemplare similare s-au găsit însă și în Magreb, Etiopia, Alaska, Ecuador, Argentina...

În privința figurinelor femei mai trebuie să subliniem faptul că ele aveau, cu certitudine, legătură cu fertilitatea, căci o redau imagistic pe Zeița Mamă. Anatomia lor reproducea trunchiul, brațele, sânii mari, ombilicul și organele genitale, dar aproape niciodată membrele inferioare. Abdomenul, mărit uneori, sugera existența sarcinii.

Ca amulete sau fetișuri, figurinele foloseau drept accesorii purtate sau venerate cu scopul de a stimula fecunditatea femeilor.

Interesante și valoroase documentar rămân și cele oferite de câteva morminte din Paleolitic, dezvelite în tâmplător sau prin săpături arheologice sistematice.

În anii din urmă, de pildă, a fost făcută o descoperire arheologică importantă în Israel, la Hilazon Tachtit. S-a dezvelit într-o peșteră un mormânt preistoric, vechi de aproximativ 12 000 de ani, din așa-numita perioadă *Maturfindu*. Elementul principal al mormântului era scheletul unei femei în vârstă de circa 45 de ani (poate chiar mai mult).